

Γλώσσα και εξουσία μέσα από ποικίλα κείμενα στην καθαρεύουσα και τη δημοτική μορφή της ελληνικής γλώσσας, 1967-1994

Χριστίνα Αργυροπούλου

xargyro@otenet.gr

Επίτιμη Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Περίληψη. Μετά από μια σύντομη εισαγωγή για τη γλώσσα και τη δύναμή της, για τη γλώσσα και την εξουσία, η εργασία θα εστιάσει στη σχέση της ελληνικής γλώσσας με την εξουσία και την ιδεολογία, με σύντομη αναφορά στο Γλωσσικό Ζήτημα. Ιδιαίτερα, θα καταδειχθεί μέσα από ποικίλα μικροκείμενα ότι τόσο κατά τη μεταβατική περίοδο όσο και μετά από την επίσημη αναγνώριση της δημοτικής (1976) έχουμε κείμενα εκπαιδευτικής πολιτικής, κείμενα της δημόσιας διοίκησης, της εκκλησίας και της εξωτερικής πολιτικής, καθώς και πρωτοχρονιάτικα μηνύματα πρωθυπουργών, που δεν είναι πολιτικά αθώα, καθώς διαποτίζονται από την πολιτική θέση και στάση των ομιλητών, όπως θα φανεί από τα παρατιθέμενα, στο άρθρο, κείμενα. Αυτά άλλοτε δηλώνουν και άλλοτε συνδηλώνουν εξουσία και ιδεολογία. Βέβαια, θα γίνει μνεία και στο ύφος γραφής της δημοτικής, καθώς ούτε αυτή είναι ως γλώσσα αθώα, ως γλώσσα πλέον της εξουσίας, όπως ήταν και η καθαρεύουσα. Αυτό θα καταδειχθεί μέσα από ποικίλα μικροκείμενα.

Λέξεις κλειδιά. Γλώσσα, εξουσία, Γλωσσικό Ζήτημα

Εισαγωγικά θεωρητικά στοιχεία και σύντομη αναφορά στο Γλωσσικό Ζήτημα

Η γλώσσα, ως προφορικός και γραπτός λόγος, ζυμώνει και ζυμώνεται με το κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό «γίνεσθαι» και επιστρέφει στον δημιουργό-άνθρωπο, που ενεργεί και παθαίνει με και από τη γλώσσα. Η γλώσσα συνδέεται άμεσα με την εξουσία, καθώς γίνεται όργανο εξουσίας και ασκεί με τον τρόπο της τη δική της εξουσία. Πολλοί μελετητές έχουν αναφερθεί στη σχέση της γλώσσας με την κοινωνία και την εξουσία¹. Ιδιαίτερα, ο Norman

---

¹. Ο Πλωρίτης Μ. εξετάζει τη γλώσσα της πολιτικής και την πολιτική της γλώσσας, ο Βέλτσος Γ. αναφέρεται στην κοινωνική δύναμη της γλώσσας. Η Άννα Φραγκουδάκη κάνει μια κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας, όπως: *Γλώσσα και επικοινωνία, γλώσσα και σχολείο, γλώσσα και κοινωνική εξουσία*. Η Σταυρίδη-Πατρικίου Ρ. μελετάει τη γλώσσα σε σχέση με την εκπαίδευση και την πολιτική. Ο Καλιόρης Γ. εξετάζει τη γλώσσα της περεστρόϊκα, τον λόγο του ΠΑΣΟΚ και την «ξύλινη γλώσσα» της αριστεράς. Ο Ουμπέρτο Εκο εξετάζει τη γλώσσα και τη σημειολογία της, οι Crystal and Davy μελετούν τη χρήση της γλώσσα σε διάφορες καταστάσεις και περιστάσεις χρήσης της, ο Hymes προτείνει τη θεωρία, δίνοντας έμφαση στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της γλωσσικής λειτουργίας. Ο Halliday αναλύει την κειμενική λειτουργία της γλώσσας και ο Swain με τη θεωρία, *Sociolinguistic Competence*, εστιάζει στους κοινωνικοπολιτισμικούς κανόνες. Ο Bernstein μιλάει για περιορισμένο και καλλιεργημένο γλωσσικό κώδικα (Restricted and Elaborated code). Οι εφαρμογές των θεωριών των Searle και Grice σε κείμενα του Pinter παρουσιάζουν τη δυναμική του λόγου της εξουσίας. Οι Austin, Faerch and Kasper αναφέρονται στη διαλεκτική σχέση της γλώσσας με την κοινωνία και ο Turner μιλάει για «Socially Meaningful Linguistic Choices». Ακόμα, ο Maller λέει ότι η γλώσσα των εφημερίδων, που διαβάζουν οι εργατικές τάξεις, προτρέπει σε απλοϊκή σκέψη, δηλαδή ασκείται μια μορφή εξουσίας και μέσα από τον τύπο, που αναπαράγει συστηματικά τα ίδια κοινωνικά και πολιτικά φαινόμενα.

Fairclough (1989) μελετά τις σχέσεις εξουσίας μέσα από τη χρήση της γλώσσας (π.χ. σχέσεις φοιτητών και καθηγητών, σχέση αστυνομίας και πολιτών κ.ά.). Άλλωστε, η γλώσσα αποκαλύπτει τον τρόπο που ασκείται η εξουσία, καθώς η επιλογή της λέξης και η σύνταξη αξιοποιούνται ανάλογα με την περίσταση και μεταφέρουν μηνύματα κοινωνικά, πολιτικά, ρατσιστικά και άλλα. Όσον αφορά το *Γλωσσικό Ζήτημα* και την ελληνική διγλωσσία/διμορφία, αυτή έχει τις ρίζες της στους χριστιανούς συγγραφείς, που επιλέγουν να γράφουν σε «αττικίζουσα» ελληνική. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας και του νεοελληνικού διαφωτισμού (1750-1821) η επιλογή της γλωσσικής μορφής της ελληνικής παίρνει νέες διαστάσεις. Στην αρχή του 20ου αιώνα η καθαρεύουσα ταυτίζεται με την εθνική ιδεολογία, ενώ η δημοτική θεωρείται επικίνδυνη, αν και αποτελεί φυσική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας, με αλλαγές στο φωνολογικό επίπεδο (π.χ. παιδίον = παιδίν, παιδί κ.ά.) και στο μορφολογικό επίπεδο (π.χ. έγραψαν= γράψανε ή γραφτήκανε κλπ.). Τα τριτόκλιτα ονόματα: πατήρ, μήτηρ, φύλαξ, γυνή έχουν γίνει πατέρας, μητέρα, φύλακας, γυναίκα κ.ά. Επίσης, παρατηρούνται αλλαγές και στη σύνταξη, δηλαδή ρήματα συντασσόμενα με γενική στην καθαρεύουσα, στη δημοτική/νεοελληνική συντάσσονται με εμπρόθετη αιτιατική, στοιχείο που από πλημμελή γνώση της νεοελληνικής σύνταξης οδηγεί σε λαθεμένη χρήση, π. χ. «δεν έτυχα απάντησης» αντί «δεν έλαβα/πήρα απάντηση».

Βέβαια, η διαμάχη για τη μορφή της γλώσσας ως επίσημης πέρασε από διάφορες φάσεις έως ότου αναγνωριστεί η δημοτική ή νεοελληνική, η οποία είχε χρησιμοποιηθεί ήδη στην ποίηση, στα δημοτικά τραγούδια, στον *Θούριο* του Ρήγα και στη λογοτεχνία κατά τον 19ο και 20ο αιώνα (Σολωμός, Παλαμάς, Καζαντζάκης κ.ά.). Το γλωσσικό ζήτημα οξύνεται, γίνεται ιδεολογικοπολιτικό με το *Ταξίδι* του Ψυχάρη το 1888 (Βερναρδάκης, Κουμανούδης, Χατζηδάκης) και με τη μετάφραση στη δημοτική των Ευαγγελίων και της τραγωδίας *Ορέστεια* (Ευαγγελικά 1901, Ορεστειακά 1903 κ.ά.)². Η δημοτική γλώσσα ταυτίστηκε με πολιτικές ιδεολογίες και με την αθεΐα, για να πολεμηθούν οι δημοτικιστές και το έργο τους, ενδεικτικά αναφέρεται (Χαρίτος, 1989) το Παρθενοναγωγείο του Βόλου (Δελμούζος, Βάρναλης, Κουντουράς, Γληνός κ.ά.).

Η διαμάχη μεταφέρεται στη Βουλή, όπου η *καθαρεύουσα* στα Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων χαρακτηρίστηκε ως η πατροπαράδοτη γλώσσα (28-2-1911, Αλ. Φωτήλας³): «Ουδέποτε φαντάζομαι ότι θέλουσι μωρανθή επί τσοούτον οι Έλληνες, ώστε να εγκαταλείψωσι την πατροπαράδοτον γλώσσαν, την οποίαν εσεβάσθησαν ολόκληροι αιώνες! [...]». Στην ίδια συνεδρίαση της Βουλής η *δημοτική* χαρακτηρίζεται ως «παρεφθαρμένη γλώσσα, τέκνον δουλικής εποχής, γλώσσα εκφύλων και ξενοδούλων, γλώσσα εστερημένη ζωής». Οι δημοτικιστές, ως αθεϊστές, απασχολούν και το περιοδικό *Διάπλασις των Παίδων* (1914, σελ.167, τχ. 21), όπου επισημαίνεται ότι δεν αρνούνται τον Θεό ως δημιουργό, διότι ασπάζονται τη θεωρία του Δαρβίνου. Μάλιστα, ο Γρ. Ξενόπουλος δεν παραλείπει να διαφωτίσει τους νέους συνδρομητές του περιοδικού, λέγοντας:

«ΟΙ ΑΘΕΪΣΤΑΙ.

Αγαπητοί μου,

² Οι δημοτικιστές επιμένουν ότι η δημοτική είναι η εθνική γλώσσα και πρέπει να καθιερωθεί από το κράτος, ενώ η γλωσσική αντίδραση μιλάει για εθνικό κίνδυνο.

³ Όλα είναι γραμμένα στο πολυτονικό σύστημα, εδώ για λόγους ευκολίας γράφονται στο μονοτονικό.

Με ηρώτησαν πολλοί, ποίοι είναι αυτοί οι αθεϊσταί του Βόλου, οι οποίοι δικάζονται ολονέν εις Ναύπλιον και τι ιδέαν έχω δι' αυτήν την δίκην [...] εσχημάτισα την ιδέαν ότι οι περισσότεροι από τους κατηγορουμένους είνε [...] μισοπάλαβοι. Άνθρωποι, δηλαδή, με χαλασμένα κεφάλια [...]. Δεν έπεται όμως εκ τούτου, ότι είνε και διά την λαιμητόμον ή διά την φυλακήν! [...]. ».

Οι δημοτικιστές οργανώνονται καλύτερα, αν και υφίσταντα διώξεις, οπότε ιδρύονται: Η «Εταιρεία της Εθνικής Γλώσσας» 1909, το «Αδερφάτο της Αθήνας» 1909, ο «Εκπαιδευτικός Όμιλος» 1910, το «Αδελφάτο της Πόλης» το 1909 και το περιοδικό «Νουμάς». Το 1917 ο Ελ. Βενιζέλος τους αναθέτει την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, που είχε ως στόχο την κοινωνική αλλαγή. Το 1917 με το Διάταγμα 2585/1917 η δημοτική γίνεται η επίσημη γλώσσα στο δημοτικό σχολείο και συγγράφονται νέα βιβλία (*Τα Ψηλά Βουνά, Το Αλφαθητάρι με τον Ήλιο* κ.ά.), με σύντομες προτάσεις, με θέματα κοντά στην εμπειρία των παιδιών και με αξιοποίηση της λαϊκής θυμοσοφίας.

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1917 ανατρέπεται με τη Μικρασιατική Καταστροφή και την απώλεια της εξουσίας από τον Βενιζέλο, οπότε κυριαρχούν συντηρητικές δυνάμεις, που στέλνουν τα βιβλία στην πυρά το 1921. Το 1964, με τον Νόμο 4379, ο Γ. Παπανδρέου με συνεργάτη και εμπνευστή τον Ευάγγελο Παπανούτσο και πολλούς φωτισμένους εκπαιδευτικούς και παιδαγωγούς σχεδιάζουν τον νέο «χάρτη» της εκπαίδευσης και καθιερώνουν ως επίσημη γλώσσα του Έθνους τη δημοτική. Έτσι, γίνεται η δεύτερη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, με τη δωρεάν παιδεία, η οποία επέτρεψε στα φτωχά, μεσαία και αγροτικά στρώματα της ελληνικής κοινωνίας να έχουν πρόσβαση στη μόρφωση και, κατά συνέπεια, σε όλα τα επαγγέλματα και σε θέσεις της δημόσιας διοίκησης και της εκπαίδευσης. Ο Ε. Κριαράς δίνει στοιχεία από την ιστορία του δημοτικισμού και η Σταυρίδη-Πατρικίου Ρένα (1999) παρουσιάζει, συνοπτικά και κατατοπιστικά, την οδυνηρή πορεία της δημοτικής γλώσσας και της ιδεολογικής της φόρτισης. Η επιβολή της δικτατορίας του 1967-1974 είχε συνέπειες και για τη νεοελληνική γλώσσα, καθώς επανέφερε τον Νόμο 129 του Μεταξά και ανέκοψε την πρόοδο σε όλα τα επίπεδα (πολιτικό, πολιτειακό, οικονομικό, εκπαιδευτικό, εθνικό και πολιτιστικό)⁴.

Συνεπώς, στο γλωσσικό τίθεται οριστικά τέλος με τον Νόμο 309/76 του Γ. Ράλλη, οπότε η δημοτική γλώσσα έγινε «οικοδέσποινα» στον τόπο της και συνέβαλε στην πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη της Ελλάδας. Παρά τις φωνές της αντίδρασης, η νεοελληνική κυριάρχησε ως γραπτός και προφορικός λόγος, συντάχθηκαν νέα ΑΠΣ, γράφτηκαν νέα σχολικά βιβλία και σχολική Γραμματική και ο δημόσιος διάλογος για τη γλώσσα συνεχίζεται⁵, όπου ο Γ.Μ. Καλιόρης μιλάει «Για μια ευρύχωρη δημοτική», ο Μ.Ανδρόνικος εστιάζει στο θέμα: «Η γλώσσα στην εκπαίδευση», ο Δ.Τομπαΐδης έχει ως τίτλο «Γλώσσα και Εκπαίδευση», ο Δ.Μαρωνίτης «Γλώσσα και Πολιτική» και γενικά οι ομιλητές εστιάζουν σε διάφορους άξονες της γλώσσας. Πολύ εύστοχα, ο Χατζησαββίδης Σωφρ. (1992) γράφει ότι «Γενικά η περίοδος 1982-1984 μπορεί να χαρακτηριστεί, όσον αφορά το μάθημα της νεοελληνικής γλώσσας, ως περίοδος δραστηριοποίησης και ανανέωσης».

⁴ Εθνικό με την εισβολή στην Κύπρο, πολιτικό, καθώς καταλύθηκαν οι δημοκρατικοί θεσμοί, πολιτιστικό, γιατί εξορίστηκαν οι καλλιτέχνες και οι διανοούμενοι και οικονομικό, εκπαιδευτικό και κοινωνικό επίπεδο, γιατί οξύνθηκαν όλα τα προβλήματα στο εσωτερικό της χώρας.

⁵ *Δημόσιος Διάλογος για τη Γλώσσα*, οργανώθηκε από το ΚΚΕ Εσωτερικού το 1985, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1988.

Σχέση Γλώσσας και Εξουσίας: εννοιολογικές διασαφηνίσεις

Η έννοια «γλώσσα» είναι πολύπλοκη και πολυσήμαντη και σύμφωνα με τον Noam Chomsky «είναι ο καθρέφτης του νου, είναι ένα σύστημα αξιοθαύμαστης περιπλοκότητας [...]». Η γλώσσα είναι κοινωνικό φαινόμενο (Παπακώστας, 1990) γι' αυτό εξελίσσεται. Έχουν διατυπωθεί πολλές θεωρίες για την κοινωνιολογική διάσταση της γλώσσας⁶ (Grayshon, *Social Grammar*, Hayakawa, *The Foundations of Society*, Hicky, *Pragmastilistic Aproach*, θεωρίες των Hymes, Halliday και άλλων), καθώς η γλώσσα δεν είναι αθώα ούτε ιδεολογικά (Φραγκουδάκη, 1987) ούτε κοινωνικά (Σετάτος, χ.χ.). Λειτουργεί, όπως γράφει ο Γ. Βέλτσος (1976), διπλά: «Σπάζει αλυσίδες και χαλκεύει δεσμά, είναι ενέργεια αλλά και αποτέλεσμα, [...] συμβάλλει στο σχεδιασμό της οικονομίας εφόσον εξελίσσεται μαζί της». Η γλώσσα ασκεί εξουσία τόσο με την επιλογή της αρχαιότερης μορφής της (αρχαίζουσας ή καθαρεύουσας), όσο και με τη δημοτική. Οι μελετητές της γλώσσας, έλληνες και ξένοι⁷, στις παιδαγωγικές, τις ανθρωπολογικές και τις ψυχαναλυτικές θεωρίες τους για τη γλώσσα επισημαίνουν ότι όλα τα σύνδρομα της εξουσίας και της κυριαρχίας μπορεί να καλύπτονται και πίσω από τις λεγόμενες αντιεξουσιαστικές ιδεολογίες.

Όσον αφορά τον όρο «εξουσία» από το αρχαίο, λόγιο και νεοελληνικό «εξουσιάζω», που προέρχεται από το «έξεστι, εξ + εστί = επιτρέπεται», σημαίνει σε όλες τις γλωσσικές μορφές εξουσιάζω. Κατά τον Ανδριώτη (1971) σημαίνει ασκή δύναμη πολιτική, οικονομική, κοινωνική, επαγγελματική, πολιτιστική, τεχνολογική, ακόμα και προσωπική, από άτομο σε άτομο. Η άσκηση της πολιτικής εξουσίας μπορεί να γίνει με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο, με τις αποφάσεις της κάθε κυβέρνησης και με τους μηχανισμούς που διαθέτει σε όλους τους τομείς της δημόσιας διοίκησης, της εκπαίδευσης και της δικαιοσύνης. Ακόμα, η Εκκλησία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ο τύπος, το διαδίκτυο κ.ά. ασκούν τη δική τους εξουσία, καθώς κατασκευάζουν μια άλλη γλωσσική πραγματικότητα, που προστατεύει τα συμφέροντά τους.

Η γλώσσα της εξουσίας είναι ένας κώδικας, που εγκλωβίζει τις λέξεις και το μήνυμά τους, γι' αυτό οι υπερρεαλιστές θέλησαν να απελευθερώσουν τις λέξεις, διότι «η απελευθέρωση της γλώσσας ταυτίζεται με την απελευθέρωση της ύπαρξης» ή, όπως έλεγαν «οι λέξεις είναι δημιουργοί ενέργειας» (Αλεξανδριάν & Μπρετόν, σελ. 40,56). Η δύναμη της λέξης είναι σημαντική και σημαίνουσα, συχνά ποικίλλει από γλώσσα σε γλώσσα η σημασία ενός όρου ή μιας ορολογίας με κοινωνική φόρτιση, π.χ. του όρου «μετανάστευση». Ο ελληνικός όρος «μετανάστης» ισχύει χωρίς διάκριση και για εκείνον που φεύγει από την πατρίδα του για να εργαστεί στα ξένα ως ξενιτεμένος ή απόδημος και για εκείνον που έρχεται να εργαστεί στη χώρα μας. Στα αγγλικά, όμως, χρησιμοποιούνται δύο όροι "emigrant" και "imigrant" αντίστοιχα. Δηλαδή, ο ελληνικός όρος ταιριάζει περισσότερο με το "migrant", που είναι ουδέτερο πολιτικά και κοινωνικά. Στα γαλλικά και τα ιταλικά οι όροι «les immigrés», «gli immigrati» δίνουν έμφαση στο αποτέλεσμα, παρά στη διαδικασία της μετανάστευσης, και οι χρησιμοποιούμενοι όροι είναι κοινωνικά και πολιτισμικά φορτισμένοι. Έτσι, όροι, ορολογίες

⁶ Θεωρίες για την κοινωνιολογική διάσταση της γλώσσας των: Grayshon (*Social Grammar*), Hayakawa (*The Foundations of Society*), Hicky (*Pragmastilistic Aproach*), καθώς και οι σχετικές με το θέμα θεωρίες των Hymes, Halliday και άλλων.

⁷ Chomsky, Lacan, Foucault, Bourdieu, Illich, Morish, Neil, Κασσωτάκης, Μαυρογιώργος, Ξωχέλης, Νούτσος, Χαραλαμπίκης, Φραγκουδάκη κ.ά.

και εκφράσεις μπορούν να εμπεριέχουν κοινωνική και πολιτική απαξίωση και να ασκούν με τον τρόπο τους εξουσία. Ακόμα και στο σχολείο (Apple, 1993, σελ. 37, 43, 59, 67-74 κ.ε.) που έχει στόχους υψηλούς και φιλοδοξεί να πλάσει ελεύθερους και δημοκρατικούς ανθρώπους, ασκείται εξουσία, τόσο με τις άνωθεν εγκυκλίους προς εφαρμογή, όσο και με το δασκαλοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας.

Τέλος, πέρα απ' όλες αυτές τις εννοιολογικές και λειτουργικές θεωρίες για τη γλώσσα, θα πρέπει να τονιστεί ότι η γλώσσα είναι υπέρτατη αξία, είτε τη δούμε από την άποψη του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, είτε από την οπτική γωνία στοχαστών, φιλοσόφων και γλωσσολόγων. Ορίζοντάς την ως αξία και ως υπέρτατο αγαθό την ταυτίζουμε με την ελευθερία, τη δημοκρατία και την ίδια τη ζωή. Άλλωστε, η φράση του εθνικού ποιητή Δ. Σολωμού «μήγαρις έχω άλλος' το νου μου, πάρεξ ελευθερία και γλώσσα;» (Σολωμός, χ.χ., σελ. 338) δείχνει τη στενή σχέση της μητρικής γλώσσας με την εθνική ανεξαρτησία και εθνική ταυτότητα.

Κείμενα γλώσσας και εξουσίας

Η γλώσσα ως σύστημα, ως μέσο επικοινωνίας και ως φορέας αξιών και μηνυμάτων ασκεί εξουσία. Η πολιτική εξουσία ασκείται με τον πολιτικό λόγο, γραπτό και προφορικό, με τις αποφάσεις της κάθε κυβέρνησης, με τη διοικητική μηχανή, με την εκπαίδευση, με τη διπλωματία, με τους προεκλογικούς λόγους κ.ά. Επίσης, και η Εκκλησία ασκεί εξουσία συνεπικουρούμενη από τη γλώσσα των Ευαγγελίων, με τα «είπεν ο Κύριος» και τον λόγο που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση. Τη δική τους εξουσία ασκούν και ο τύπος, η τηλεόραση και όλα τα ΜΜΕ και το διαδίκτυο, όπως, ενδεικτικά, καταδεικνύεται από τα ακόλουθα.

Οικογένεια και εξουσία

Εξουσία ασκείται στην πατριαρχική παραδοσιακή οικογένεια, που συμπεριλαμβάνει όλα τα μέλη με τον πατέρα αφέντη, αλλά και στη σύγχρονη οικογένεια με την άτυπη ιεραρχία των μελών της, όπου προέχει η φροντίδα των γονέων για τα παιδιά και οι οδηγίες «καλής συμπεριφοράς». Σε μια δειγματοληπτική έρευνα που επιχείρησα σε ενήλικες και σε μαθητές, παρατήρησα ότι οι λέξεις της εξουσίας υπερισχύουν στο λεξιλόγιο μικρών και μεγάλων. Πρόκειται για λεξιλόγιο που μαθαίνουν πρώτα στην οικογένεια και επεκτείνεται στη συνέχεια στο σχολείο και την κοινωνία, όπου κυριαρχεί ο προστακτικός και κατευθυντικός λόγος, ο λόγος του δυνατού προς τον αδύνατο, του μεγαλύτερου προς τον μικρότερο, του παντογνώστη προς τον αγνοούντα, κ. ά., π.χ. «να ακούς τους μεγαλύτερους, να κάμεις αυτό και όχι εκείνο, αυτό που σου λέω εγώ θα γίνει, εσύ δεν ξέρεις είσαι μικρός, οι άντρες δεν κλαίνε, πρόσεχε να μη γελάει η κοινωνία με σένα, να προκόψεις, διάβαζε, τρώγε, άκου, πήγαινε και μη μιλάς, μένε να ακούς και όχι τον καθένα» κ. ά.

Γλώσσα και Εξουσία στην Εκπαίδευση

Η εκπαιδευτική διαδικασία για να πετύχει τους στόχους της, πρέπει να στηρίζεται στον δημιουργικό και αποτελεσματικό διάλογο. Το ήθος και ο τόνος της φωνής του εκπαιδευτικού βοηθούν στον διάλογο και στη διδακτική διαδικασία. Μια φράση του εκπαιδευτικού «δε με

κατάλαβες», μπορεί να είναι φιλική, αλλά και αυταρχική, εξουσιαστική, ανάλογα με το ύφος, με τον τόνο της φωνής και το συνολικό επικοινωνιακό πλαίσιο της τάξης. Άλλωστε, σύμφωνα με τα σύγχρονα παιδαγωγικά μοντέλα διδασκαλίας, τα «μη», τα «δεν», τα «πρέπει» και τα «απαγορεύεται» του εκπαιδευτικού αποθαρρύνουν τους μαθητές, διαταράσσουν την ατμόσφαιρα της μαθησιακής διαδικασίας και μπορεί να μεταβάλουν το σχολείο σε χώρο φρονηματοτισμού, σε χώρο μικροεξουσιών και συχνά αυθαιρεσιών. Εκφράσεις, που δηλώνουν εξουσία σε όλες τις διαβαθμίσεις της, ακόμα και από έναν φιλικό στα παιδιά εκπαιδευτικό, είναι οι ακόλουθες: «Πρόσεχε, είσαι άτακτος», «βγες έξω», «πάψε πια», «έλα να ηρεμήσουμε». «γιατί δε διαβάζεις», «μας δουλεύεις ότι διάβασες» (αυτό εμπεριέχει και δόση ειρωνείας), «τι ανοησίες λες παιδί μου» κ.ά. Εξουσία, επίσης, εκφράζουν τα «θέλω» και τα «πρέπει» του εκπαιδευτικού, που σηματοδοτούν τις σχέσεις μαθητών και διδασκόντων στο σχολικό περιβάλλον, έστω και αν η μορφή της γλώσσας είναι δημοτική ή νεοελληνική. Βέβαια, η «εξουσιαστική» γλώσσα του εκπαιδευτικού μπορεί να ωθήσει το μαθητή σε «αντιεξουσιαστική» συμπεριφορά, που άδικα θεωρείται απειθαρχία και επισύρει την ανάλογη τιμωρία. Ακόμα, πέρα από τον λόγο και τη γλώσσα του εκπαιδευτικού, το σχολείο ως δομή, αλλά και τα εκπαιδευτικά έγγραφα, είτε αυτά είναι σε καθαρεύουσα είτε σε νεοελληνική, ασκούν τη δική τους εξουσία, που έχει σχέση με τη φιλοσοφία της εκπαίδευσης για το πρότυπο ανθρώπου που θέλει να διαπλάσει. Βέβαια, αυτή η εκδοχή έμμεσης εξουσίας δεν έχει καμία σχέση με την άμεση εξουσία, βία και αυταρχισμό που διαχέεται στην εκπαίδευση σε εποχές πολιτικής εκτροπής. Δηλαδή, κατά τη δικτατορία του 1967-1974, ο αυταρχισμός στην εκπαίδευση ως πρακτική καθημερινή και ως εντολές άνωθεν ήταν έντονος και απροκάλυπτος. Ενδεικτικά, αναφέρω τις εκθέσεις ουσιαστικών προσόντων των εκπαιδευτικών, που ήλεγχαν όλα τα άλλα παρά ότι ενδιαφέρονταν οι συντάκτες τους για το πόσο καλός και αποτελεσματικός ήταν ο εκπαιδευτικός. Από σταχυολόγηση λέξεων και φράσεων σε έκθεση του 1971 έχουμε: «σεβασμός, σεμνότης, προσήλωσις, αφοσίωσις εις την πατρίδα, πίστις εις την θρησκείαν, ικανότης του σκέπτεσθαι λογικώς και ταχέως, τήρησις του μέτρου εις πάσαν εκδήλωσιν, σεβασμός προς την ιεραρχίαν» (χρήση της καθαρεύουσας, έναρθρο απαρέμφατο, συσσώρευση αφηρημένων ουσιαστικών, δηλαδή γλώσσα εξουσίας). Σε άλλη έκθεση επιθεωρητή, κατά τη δικτατορία, διαβάζουμε: «Ο διδάσκαλος Δ.Π. ιδιαιτέρως διακρίνεται δια την πίστιν του εις τα εθνικά ιδανικά. Είναι άριστος οικογενειάρχης και καλός χριστιανός και εκκλησιάζεται τακτικώς. Πειθαρχεί εκουσίως και γνωρίζει νά άρχη και να άρχηται» (ιδεολογικό τρίπτυχο: Πατρίδα, Θρησκεία, Οικογένεια, εκμετάλλευση του αρχαίου λόγου και της καθαρεύουσας).

Είναι ολοφάνερο ότι όποιος ξέφευγε από αυτά τα πλαίσια ήταν κακός εκπαιδευτικός και μη «νομιμόφρων». Ο αυταρχισμός και η συμμόρφωση κυριαρχούν, όπως και ο μακροπερίοδος λόγος και οι αλληπάλληλες γενικές, που επιβάλλονται στον δέκτη ως ανώτερη γλώσσα, φορτισμένη πολιτιστικά και ιδεολογικά, π.χ. «μετέστη του βίου» αντί πέθανε.

Διπλωματία

Η καθαρεύουσα γλώσσα ως όργανο των διπλωμάτων αντιστέκεται στην καθιέρωση της δημοτικής. Δηλαδή, παρατηρείται το φαινόμενο της γλωσσικής «αντίστασης» σε νευραλγικές ελληνικές υπηρεσίες στο εξωτερικό. Σε πληρεξούσιο του ελληνικού Προξενείου της Μεμβούρνης, γραμμένο το 1983, έχουμε τις εξής εκφράσεις: «εν όλω, πάσης φύσεως, ίνα

πράττη παν ό,τι». Αντίθετα το Υπουργείο Εξωτερικών, το 1982, χρησιμοποιεί τη δημοτική, που με τη σειρά της εκφράζει την επίσημη εξουσία, όπως: «Σας διαβιβάζουμε, κρατήθηκε, άφιξη, έκδοση» και άλλα. Η γλώσσα σε φυλλάδιο για τον ελληνισμό της διασποράς (1983) από το ίδιο Υπουργείο αναπτύσσει ένα πιο οικείο επικοινωνιακό πλαίσιο, γραμμένο σε πιο απλή δημοτική, ώστε να γίνει εύκολα κατανοητό το περιεχόμενό του από τους απόδημους, στοιχείο που συνδηλώνει ως πρόθεση της νέας κυβέρνησης να είναι κοντά στον απόδημο ελληνισμό (νέο πολιτικό πνεύμα).

Παρατηρούμε, επίσης, ότι οι επίσημες ανακοινώσεις από τους Υπουργούς Εξωτερικών, αν και είναι σε προσεγμένη και λακωνική δημοτική, επιτρέπουν πολλές ερμηνείες, ιδιαίτερα, αν περιλαμβάνονται λατινικοί όροι (π.χ. *mea culpa*, *grosso modo* κ.ά.), που προϋποθέτουν ειδικό ακροατήριο και αφήνουν περισσότερα περιθώρια εξήγησης και παρεξήγησης, αλλά έτσι ασκούν εξουσία ή προστατεύουν τους διπλωματικούς ελιγμούς τους.

Έντυπα πολιτικοποιημένα ή καλύτερα κομματικά

Και σε αυτά τα έντυπα η γλώσσα περνάει μηνύματα με τις επιλογές της. Έτσι στο περιοδικό, *ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ* (αρ. φύλλου 54, 1993), διαβάζουμε: «Αντιμετώπισαν πολλές απειλές "έξωθεν" και "έσωθεν" έχουν δεθεί κατεπανάληψη τα χέρια των εργαζομένων στην Ελλάδα πισθάγκωνα. Μπορούν ν'ανοίγουν το στόμα. Είναι κάτι κι αυτό. Λόγια; Ναι, αλλά όταν ο λόγος είναι σωστός, έχει τεράστια δύναμη. Φτάνει να το συνειδητοποιήσουμε». Παρατηρούμε ότι το περιεχόμενο του κειμένου είναι φιλεργατικό, συμβουλευτικό και υπαινικτικό. Το ύφος είναι φιλικό, απλό, ρητορικό με τις κοφτές προτάσεις, την ελλιπή ερώτηση, την ιδιότυπη δημοτική «κατεπανάληψη» και τους λόγιους τύπους «έξωθεν, έσωθεν», που υπονοούν πολύ περισσότερα απ' όσα λέγονται. Η έντονη προτροπή επιτυγχάνεται με το "φτάνει να". Μέσα από αυτό το απόσπασμα φαίνεται η μορφή της γλώσσας που χρησιμοποιεί ο αριστερός χώρος στην Ελλάδα και ο τρόπος που προσπαθεί να ασκήσει τη δική του εξουσία.

Η Γλώσσα της Γραφειοκρατίας

Η πολιτική εξουσία ασκείται μέσα από τη γλώσσα της γραφειοκρατίας και τους μηχανισμούς της δημόσιας διοίκησης, που με τη σειρά της δημιουργεί κοινωνικές μικροεξουσίες, που άλλοτε τις ελέγχει η πολιτική εξουσία, άλλοτε εξουσιάζεται και η ίδια από τον φαύλο κύκλο των γραφειοκρατικών δομών, με τη γραφειοκρατική τυπικότητα και τις συνεχείς παραπομπές, όπως: «Έχοντας υπόψη τις διατάξεις και τις προτάσεις και σύμφωνα με [...] Αποφασίζουμε ότι πρέπει να μετακινηθείτε στο 2ο Λύκειο, χωρίς δαπάνες για το δημόσιο κλπ.». Η εξουσία εμπεριέχεται στο ρήμα «αποφασίζουμε», η νομιμότητα της εξουσίας κατοχυρώνεται με την αναφορά των σχετικών διατάξεων και με τη λέξη «διάταξη» ως διαταγή, που δεν επιδέχεται συζήτηση. Άλλο χαρακτηριστικό της γλώσσας της γραφειοκρατίας είναι η αυστηρότητα, η επανάληψη και η τυπολατρεία, όπως φαίνεται από το ακόλουθο έγγραφο:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	Βαθμός Ασφαλείας
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ	Αθήνα 10-9-93
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ, ΤΜΗΜΑ Γ'	Αριθ.Πρωτ. Α2/33334
Μητροπόλεως 15, 10185, ΑΘΗΝΑ	
Πληροφορίες τηλ.	ΠΡΟΣ

ΘΕΜΑ: Αποσπάσεις καθηγητών. ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ: Διευθύνσεις
και Γραφεία Δ.Ε. της χώρας.

Έχοντας υπόψη τις διατάξεις [...], τις προτάσεις [...], τις πράξεις [...] κλπ.
Αποφασίζουμε. 1, 2, 3, 4, κ.λπ.

Ολοκληρώνεται το έγγραφο με τα αποφασίζουμε και την αναφορά νόμων, Π.Δ. και εγκυκλίων, που είναι αδύνατο να ελέγξει και ένας γνώστης των πραγμάτων. Ακολουθεί η υπογραφή του εκάστοτε Υπουργού ως εκτελεστέα πράξη όλων των προαναφερθέντων.

Είναι ολοφάνερο ότι η γλώσσα της διοίκησης γίνεται η ίδια δύναμη, που λειτουργεί έξω και πέρα από τα συμφέροντα του απλού πολίτη, ακόμα και όταν υπαινίσσεται ότι προστατεύει τα δικαιώματά του. Είναι γλώσσα ψυχρή, κανονιστική, παραπεμπτική, καθώς παραπέμπει από νόμο σε νόμο, είναι πολύπλοκη, γραφειοκρατική, που απομακρύνει τον πολίτη από το κράτος και συγχρόνως τον εξουσιάζει, καθώς χρειάζεται κάποιος μεσάζοντας για να κατανοηθούν τα έγγραφα και να εξυπηρετηθεί ο πολίτης. Πολλά κείμενα της διοίκησης, όπως και το προαναφερθέν, μας πείθουν ότι η γλώσσα δεν οδηγεί πάντα στην επικοινωνία από πρόθεση, που σημαίνει ότι δεν είναι κοινωνικά και πολιτικά αθώα. Μια άλλη περίπτωση ιδεολογικά φορτισμένου λόγου είναι οι βίαιοι εκδημοτικισμοί (*απόλαψη αντί απόλαυση, κάλεσμα αντί πρόσκληση*) ή παρατονισμοί (*πανεπιστήμιου αντί πανεπιστημίου*), με τους οποίους ο ομιλητής επιδιώκει να δώσει με τον λόγο του μήνυμα «προοδευτικών» πολιτικών πεποιθήσεων.

Σύμφωνα με τον Νόμο Πλαίσιο (1268/82) για τα ΑΕΙ, επίσημη γλώσσα είναι η δημοτική και το μονοτονικό. Αυτό, όμως, δε σημαίνει ότι δεν ασκείται εξουσία και με αυτή τη γλωσσική επιλογή, καθώς ως Ν.Π. πρέπει να εφορμοστεί, διότι μεταφέρει εξουσία.

Η Γλώσσα του Συντάγματος

Πολύ σημαντική ήταν και η πολιτική απόφαση για μεταγλώττιση του Συντάγματος στη δημοτική (πρόταση του Α. Παπανδρέου, 12/12/74), που έλεγε τα εξής: «Το νέον Σύνταγμα της χώρας να συνταχθεί εις γλώσσαν δημοτικήν και εν συνεχεία οι νόμοι του κράτους. Έτσι γράφεται η Ιστορία. Πρέπει να έχωμε το θάρρος να λύσωμε το Γλωσσικό». Η γλώσσα της πρότασης είναι πολύ κοντά στη δημοτική, το ύφος είναι επίσημο και προστακτικό, που συνεπικουρείται από το δεοντολογικό «πρέπει». Η μεταγλώττιση του Συντάγματος έγινε με επιτυχία από το νομικό Χ. Χρηστίδη, τον Ιούνιο του 1975 και αποτελεί εξαιρετο δείγμα της Νεοελληνικής Γλώσσας, π.χ.

Άρθρο 1ο. «Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Κοινοβουλευτική Δημοκρατία με Πρόεδρο.».

Άρθρο 2ο. «Ο σεβασμός κι η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν το πρωταρχικό χρέος του Κράτους».

Η Σχολή Μωραΐτη οργάνωσε Συνέδριο το 1977 με θέμα τον μεταγλωττισμό στη νεοελληνική γλώσσα ποικίλων επίσημων κειμένων. Εκεί, ο Χρ. Χρηστίδης μίλησε για τη «Νεοελληνική στα Νομικά» και για τον «Αστικό Κώδικα» στη δημοτική. Ο Σπ. Δοξιάδης μίλησε για τη «Νεοελληνική στην Ιατρική» και την ανάγκη να χρησιμοποιούν όλοι- γιατροί και διοίκηση- τη γλώσσα καλά, την οποία θα κατανοούν και οι ασθενείς για να κάνουν τη θεραπεία τους. Μετά το 1976 η δημοτική στα νομικά γίνεται σταδιακά πράξη και έτσι ο απλός πολίτης μπορεί να

επικοινωνήσει με τις κρατικές υπηρεσίες, χωρίς το εμπόδιο της γλώσσας, χωρίς τα «ειρκτή, ευνή, ευπειθέστατος ή αίξ απώλετο» κ.ά.

Το Υπουργείο Προεδρίας της Κυβερνήσεως κυκλοφόρησε το δικό του φυλλάδιο το 1977 (εθνικό τυπογραφείο), για τη Νεοελληνική Γλώσσα στη δημόσια διοίκηση, όπου πέρα από τους βασικούς κανόνες της Νεοελληνικής, δίνει μεταγλωττισμένα υποδείγματα αιτήσεων, αποφάσεων, ανακοινώσεων κ.ά., π.χ.

Καθαρεύουσα: «Αίτησις. Λαμβάνω την τιμήν να παρακαλέσω Υμάς, όπως ευαρεστούμενοι, μοι χορηγήσετε πιστοποιητικόν εγγραφής μου εις τα μητρώα του καθ'Υμάς Δήμου, προκειμένου να χρησιμοποιήσω τούτο για έκδοσιν εκλογικού βιβλιαρίου. Μετά τιμής. Ο αιτών».

Δημοτική: «Αίτηση. Σας παρακαλώ να μου χορηγήσετε πιστοποιητικό εγγραφής μου στα μητρώα του Δήμου. Το πιστοποιητικό αυτό θα το χρησιμοποιήσω για να μου εκδοθεί εκλογικό βιβλιάριο».

Το ύφος στο παραπάνω μεταγλωττισμένο κείμενο είναι πιο ζεστό και η γλώσσα δε δηλώνει εξουσία και υποταγή με τα «ευαρεστούμενοι, λαμβάνω την τιμήν, Υμάς, του καθ'Υμάς», αλλά εμπεριέχει ευγένεια, με το «Σας παρακαλώ» και αντί για τη φράση «Μετά τιμής και ο αιτών» υπάρχει η ένδειξη «Υπογραφή». Εκείνο, βέβαια, που προέχει είναι ότι το κείμενο είναι, γλωσσικά, κατανοητό και δεν ταλαιπωρείται ο πολίτης.

Η δύναμη της γραφειοκρατίας φαίνεται και στις εφημερίδες της κυβερνήσεως, όπου χρησιμοποιείται η καθαρεύουσα, παρά την επισήμοποίηση της δημοτικής, π.χ. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, 15/5/78 (τίτλος), «Συμπλήρωσις της γλωσσικής καταρτήσεως των μαθητών εις την νεοελληνική (δημοτικήν) γλώσσαν, δια ποικίλων ασκήσεων (ώραι 4). Εξέτασις, εκλεκταί περικοπαί». Η παρένθεση δείχνει τη βούληση να ταυτιστούν οι έννοιες και να μη φορτίζονται πλέον πολιτικοϊδεολογικά.

Η Γλώσσα των Δικτατόρων

Οι δικτάτορες με τη γλώσσα, που δεν επιδέχεται κριτική από κανέναν, με την επανάληψη του μηνύματος, με το ύφος, με την εικόνα και με κάθε μορφή τέχνης επιδιώκουν να κάνουν τον πολίτη άβουλο πλάσμα, διότι ο λόγος τους ως λόγος εξουσίας εκφράζει πάντα την αλήθεια (Οργουελ, 1978). Στη γλώσσα των δικτατόρων το σημαίνόμενο έχει άλλο νόημα από το σημαίνον, έτσι οι κυρίαρχοι της εξουσίας διατυμπανίζουν ως δημοκρατικό πολίτευμα τη δικτατορία, οπότε το σημαίνόμενο «δημοκρατία», έχει αντικατασταθεί από το σημαίνόμενο «δικτατορία», που βαφτίζεται «αληθινή δημοκρατία». Η δικτατορία του 1967 στην Ελλάδα επιστράτευσε και τη λέξη «Επανάστασις» για σύνδεση με την ηρωική επανάσταση του 1821. Έτσι σημαντικές έννοιες έχασαν το αληθινό νόημά τους και δημιούργησαν αποστροφή, καθώς συνδέθηκαν με τη μισητή εφτάχρονη δικτατορία.

Η μορφή της γλώσσας από το 1967 έως και το 1974 έγινε αρχαΐ ζουσα καθαρεύουσα, με κακή, συχνά, χρήση, π.χ. «Εν τη κοινωνία ημών άπασαι αι αρχαί, πάς υπάλληλος, ων η ευθύνη κ.ά.», «[...] η διαφύλαξις της μακραιώνος ημίν γλώσσης», όπου κυριαρχεί το ιδεολογικό τρίπτυχο: Θρησκεία, Πατρίδα, Οικογένεια. Οι λέξεις «δημοκρατία, πατρίδα και θρησκεία» έχασαν το ουσιαστικό νόημα τους. Όταν όμως οι δικτάτορες είναι χαμηλού πνευματικού επιπέδου, ο

λόγος είναι προκλητικά αυθάδης (π.χ. οι λόγοι του Γ. Παπαδόπουλου). Ενδεικτικός λόγος, 1/3/68: «Ως προς την γενικότεραν έκφρασιν της ελευθεροτυπίας, δυστυχώς δεν ημπορώ να είπω σήμερον πότε θα μπορούσε να συμβή το ίδιο δ' όλους τους τομείς. Οι συνάδελφοί σας και υμείς ή τινές εξ υμών, ενδεχομένως, δεν με έχετε βοηθήσει μέχρι σήμερον και επειδή σεις είσθε το κέντρον που κινεί το νευρικόν σύστημα και υπάρχει περίπτωση να μου διαταράξητε, συναισθηματικώς, την ηρεμίαν του ασθενούς κατά την διάρκειαν της εγχειρίσεως, ενώ εγώ έχω οπωσδήποτε απόφασιν να θεραπεύσω τον "ασθενή" διά της εγχειρίσεως, [...] Εάν ηρεμήσητε, χωρίς να χρησιμοποιήσω βαρβιτουρικά, θα ξανασζητήσωμεν τό θέμα».

Σε αυτόν τον λόγο εύκολα εντοπίζονται η απειλή, η αρχή της αυθεντίας, ο εκχυδαϊσμός με φράσεις όπως: «εγχείρισις, βαρβιτουρικά» και άλλα συναφή. Είναι ολοφάνερο ότι η γλώσσα «ταμπού» προστατεύει τον δικτάτορα και τον βοηθάει, με τη συχνή χρήση της μεταφοράς και της αλληγορίας, να φοβίζει, να επιβάλεται και να υπαινίσσεται πολύ περισσότερο απ' όσα λέει. Τα οργουελικά παράλογα μιμήθηκαν οι απριλιανοί δικτάτορες, που βάφτιζαν κάθε αντίσταση στο καθεστώς προδοσία και κάθε ελεύθερη φωνή κομμουνιστικό δάκτυλο. Άρα, οι λέξεις όχι μόνον δεν είχαν σχέση με το βίωμα, αλλά και έμειναν άδειες από τη ζωή και τα πράγματα.

Γλώσσα και Θρησκεία

Η γλώσσα των λειτουργικών βιβλίων της ορθόδοξης εκκλησίας δεν είναι η ομιλούμενη ελληνική, αλλά η ελληνιστική κοινή, που δεν είναι σήμερα κατανοητή από πλήθος πιστών. Βέβαια, μερικές εκφράσεις έχουν περάσει στο στόμα του λαού σαν παροιμιακές εκφράσεις (Μερακλής, 1986), άλλοτε σωστά και άλλοτε λαθεμένα, π.χ. «τα σα εκ των σων» ως Τασά εκ Τασών, ενώ άλλες είναι κατανοητές, διότι είναι ομιλούμενες έως σήμερα. Έχουν γίνει προσπάθειες να μεταφραστεί η Αγία Γραφή σε απλή λαϊκή γλώσσα ήδη το 1536, το 1638 και το 1901, όταν προκλήθηκαν τα «Ευαγγελικά». Τα προβαλλόμενα ιδεολογήματα δείχνουν τον συντηρητισμό της εκκλησίας, η οποία θέλει να επεκτείνει την εξουσία της στο όνομα της πατρίδας, της παράδοσης, της οικογένειας και της γλώσσας, τα οποία κινδυνεύουν από τους δημοτικιστές και σοσιαλιστές. Η γλώσσα της Εκκλησίας έχει γίνει ένα είδος «ιερής γλώσσας», που δεν πρέπει να μεταβληθεί, αν και θα βοηθούσε αυτό τους πιστούς. Άλλωστε τα πρώτα χριστιανικά κείμενα ήταν γραμμένα στην ομιλούμενη «Κοινή Ελληνική», αφού απευθύνονταν στα λαϊκά στρώματα. Το 1632 μεταφράστηκε η Καινή Διαθήκη στην ομιλούμενη από το Μάξιμο Καλλιπολίτη, με εντολή του Πατριάρχη Κύριλλου Λούκαρη. Σημαντική ήταν η κίνηση των Κολυβάδων, κληρικών και μοναχών, που στο τέλος του 18ου αρχή 19ου αιώνα μεταγλώττισαν στη δημοτική κείμενα της πατερικής παράδοσης. Μετά την καθιέρωση της δημοτικής το 1976, η Εκκλησία συνέχιζε να χρησιμοποιεί την καθαρεύουσα στα έγγραφά της και μόνο μετά το 1981 για πρώτη φορά ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών απηύθυνε στους πιστούς το χριστουγεννιάτικο μήνυμα στη δημοτική. Ακολουθούν ενδεικτικά κείμενα, όπως:

Το χριστουγεννιάτικο μήνυμα του 1993 είναι γραμμένο στη δημοτική. Η ευχή στο τέλος του μηνύματος είναι διατυπωμένη σ' ένα συνδυασμό δημοτικής και τυπικής εκκλησιαστικής έκφρασης, π.χ. «Καλά και αληθινά Χριστούγεννα. Διάπυρος προς Θεόν ευχέτης πάντων υμών». Το κήρυγμα στην εκκλησία γίνεται πλέον στη δημοτική, ενώ η γλώσσα των εγγράφων κυμαίνεται από την καθαρεύουσα ως τη μεικτή, έτσι κρατά κοντά της η Εκκλησία λίγους παλιούς φανατικούς οπαδούς της γλωσσικής «καθαρότητας».

Το μήνυμα του Οικουμενικού Πατριάρχη Κωνσταντινούπολης γράφεται πάντα στην καθαρεύουσα και, συμβολικά, αναδεικνύει τη συνέχεια της φαναριώτικης παράδοσης, όπως: «Ἦλθεν αθορύβως ἡ ἔλλαμψις τοῦ Θεοῦ Φωτός, παραγίνεται τοῦ γεννήσαι τὸν Κύριον, καθίσταται ἀφορμὴ, ἐξ ὕψους» κ.λπ. Θεωρεῖται, βέβαια, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου δε σημασιοδοτεῖ ἀντίθεση στις ἐπιλογές τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους στο γλωσσικό, ἀπλᾶ εἶναι θέμα μακραιώνης παράδοσης που συνεχίζεται. Μάλιστα, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἔχει προσυπογράψει τὴ μετάφραση τῆς Ἁγίας Γραφῆς στη δημοτικὴ και στο μονοτονικό, που ἔχει γίνει με ἐπιτυχία τα τελευταία χρόνια και που ἔχει ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὴν Ἱερά Σύνοδο ἤδη ἀπὸ τὸ 1987.

Αξίζει να προστεθεῖ ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἱερῶν κειμένων και τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ μορφή τῆς, ἀσκεῖ ἐξουσία με τὶς ἀπαγορεύσεις, με τὶς προτροπές και τὶς νουθεσίες, ὅπως: οὐ φονεύσης, οὐ μοιχεύσης, οὐ ψευδομαρτηρήσης κ.ά. Ἡ Ἐκκλησία γίνεται ρυθμιστὴς τῆς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς για τὸ τι πρέπει και τι δὲν πρέπει να κάμει κάποιος. Ἀκόμα και ὁ παραβολικὸς λόγος τῶν Ευαγγελίων ἀσκεῖ τὴ δική του ἐξουσία με τὴν παραβολή και τὸ παράδειγμα, με τὴ μεταφυσικὴ ὑπόσχεση για τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Βέβαια, ἡ παρουσίαση τῆς Ἐκκλησίας, ὡς προστάτιδας τῶν ἐθνικῶν και παραδοσιακῶν ἀρχῶν, τῆς δίνει ἐρείσματα για ἀσκηση ἐξουσίας σε ἰδεολογικὸ και ἐθνικὸ ἐπίπεδο, με ὅλες τὶς ἀρνητικὲς συνέπειες.

Γλῶσσα και Ἐξουσία στὸν ἐντύπο και ἠλεκτρονικὸ τύπο

Μεγάλη εἶναι ἡ εὐθύνη τοῦ τύπου, τῆς τηλεόρασης και τοῦ διαδικτύου για τὸν χειρισμὸ τῆς γλῶσσας και τὸ πρότυπο λόγου που προβάλλουν. Παρατηροῦμε, δηλαδή, ὅτι γίνονται λάθη λεξιλογικά ἢ συντακτικά στη χρῆση τῆς γλῶσσας, ὅπως: «ἡ μονιμοποίησή του σαν τακτικὸς καθηγητὴς ἀντὶ ὡς τακτικὸ ἡγούμενο», ἢ γραμματικά ὅπως «τῆς Εἰρήνης Παπάς» ἀντὶ Παπά, «στην οδὸς» ἀντὶ στὴν οδὸ κ.ά. Λάθη γίνονται και στὴν προφορά τῶν «γκ, μπ, ντ, κκ» ἀνάμεσα σε φωνήεντα, που προφέρονται «g, b, d» ἀντὶ «ng, mb, nd» ἢ τα δύο κάπα (κκ) που προφέρονται ὡς ἓνα, π. χ. ἐκεντρικὸς ἀντὶ ἐκ-κεντρικὸς, ἐκίνηση (ekinisi) ἀντὶ ἐκ-κίνηση (ekkinisi). Ἄλλες πάλι φορές ἀκούγονται παρατοπισμοὶ ἢ λαθεμένη καθαρεύουσα, ἢ ἀνάμικτη σύνταξη δημοτικῆς και καθαρεύουσας, π.χ. θα συμμετέχει, ἀντὶ θα συμμετάσχει, πολλοὶ ἐξ ἡμῶν ἀντὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐμᾶς. Ἀκόμα, χρησιμοποιοῦνται πολλές λέξεις ξένες, που νοθεύουν τὸν λόγο, ὅπως: πλαζ ἀντὶ παραλία, κάμπικ ἀντὶ κατασκήνωση, φαστ φουντ ἀντὶ πρόχειρο ἢ γρήγορο φαγητό, κομπιούτερ ἀντὶ ἠλεκτρονικὸ ὑπολογιστὴς (H/Y), μπρέικ ἀντὶ διάλειμμα κ.ά. Ἡ ὀνοματικὴ γλῶσσα τῆς διαφήμισης, ἡ παραβίαση τῆς συντακτικῆς δομῆς, ὁ ξενισμὸς και ὅλα τα ἐξελληνισμένα σε –αρω (ρισκάρω ἀντὶ διακινδυνεύω, σουτάρω, πασάρω) ἐπηρεάζουν τὸ γλωσσικὸ αἰσθητήριό τῶν δεκτῶν, οἱ ὁποῖοι, ἀν και ἐνοχλοῦνται στὴν ἀρχή, γρήγορα, με τὴν ἐπανάληψη, τὸ θεωροῦν φυσιολογικό.

Τα ΜΜΕ, ὁ τύπος και τὸ διαδίκτυο δὲν ἀσκοῦν μόνο ἐξουσία, ἀλλὰ συγκροτοῦν τα ἴδια ἐξουσία, καθὼς προβάλλουν πρότυπα ζωῆς, ἀξιών και ἰδεῶν. Ἐπίσης, ἀσκοῦν ἐξουσία με τὴν ἐπιλογή και προβολή τῆς πρώτης ἢ τῆς δευτέρας εἰδησης, με τὸς τίτλους τῶν εἰδήσεων, με τὴν ἐπιλογή τῆς στήλης στὴν ἐφημερίδα, με τα μικρά ἢ μεγάλα γράμματα, με τὴν ἐπιλογή τῆς εἰκόνας και με τὸ σχόλιο, που μπορεῖ να υπερβεῖ τα ὅρια τῆς δεοντολογίας. Τέλος πρέπει να ἐπισημανθεῖ ὅτι τα Μ.Μ.Ε., ὁ τύπος και τὸ διαδίκτυο, πέρα ἀπὸ τὴν ἐπιλογή τῆς γλῶσσας και

την εξουσία που ασκούν, συχνά κατασκευάζουν τη δική τους πραγματικότητα, που είναι άλλη μορφή εξουσίας.

Γλώσσα και Λογοτεχνία. Η λογοτεχνία και κυρίως η ποίηση με την ειδική και πολύσημη γλώσσα της ασκεί εξουσία και αντεξουσία

Είναι γνωστό ότι η γλώσσα της λογοτεχνίας υπήρξε πρωτοπόρα στην καλλιέργεια της ζωντανής γλώσσας και ότι με τον τρόπο της άσκησε και ασκεί αντεξουσία δίνοντας νέα οράματα και αισιοδοξία στους ανθρώπους. Η γλώσσα της λογοτεχνίας είναι η γλώσσα της ψυχής και του πνεύματος, γι'αυτό δεν μπορεί να ψεύδεται και δεν μπορεί να μιλάει *de profundis* σε μια γλώσσα πεπονημένη. Γι'αυτό η λογοτεχνία προτιμάει τη ζωντανή γλώσσα είτε δημώδης βυζαντινή λέγεται, είτε δημοτική στο δημοτικό τραγούδι, είτε ελληνική με κρητικά ιδιώματα στην Κρητική Αναγέννηση, είτε δημοτική της Επτανησιακής Σχολής. Τη δημοτική καλλιεργεί με ιδιαίτερη φροντίδα σε δύσκολες εποχές ο μεγάλος νεοέλληνας ποιητής Παλαμάς Κ., ο πρόμαχος της δημοτικής και γλωσσοπλάστης (Παλαμάς, 1943), με λεκτικές επιλογές, όπως: *σειούμαι, δυναμάρι, διδάχος, λιόκαμα, ακρούρανο, χοντροκάρφωτος, ασπροχαράσσω, μαγιάπριλα, ζωντανόνεκρος*. Αυτός, όμως, ο ποιητής διώχτηκε από το επίσημο κράτος για τους γλωσσικούς του αγώνες στην αρχή του αιώνα μας. Σε «πλέρια» δημοτική γράφει και ο Ν. Καζαντζάκης, διότι η «γλωσσική αναγέννηση αρχίζει πάντα από τη λογοτεχνία», όπως επισημαίνει και ο Ελ. Γιαννίδης, καθώς η λογοτεχνία συγκινεί όταν βγαίνει από την ψυχή και αγγίζει την ψυχή και το συναίσθημα με τον ζωντανό και φυσικό λόγο. Ο κάθε δημιουργός και τεχνίτης του λόγου χειρίζεται το βασικό υλικό του, δηλαδή τις λέξεις και τις έννοιες, όπως τις βιώνει εκείνος, επιδιώκοντας να δημιουργήσει αισθητικό αποτέλεσμα. Ο Γ. Σεφέρης (1984) μιλάει για τον πλούτο της δημοτικής, λέγοντας ότι: «Είναι προικισμένη με λεπτή οξύτητα και ευλυγισία και είναι αξιοθαύμαστα κατάλληλη να εκφράσει κάθε απόχρωση της αφηρημένης σκέψης».

Συχνά, η ποιητική γλώσσα ταυτίστηκε με την Ελευθερία και τη Δικαιοσύνη, π.χ. ο *Θούριος* του Ρήγα, που από μέσο και φορέας ιδεολογίας, έγινε ο ίδιος ιδέα ταυτόσημη με την Ελευθερία, ώστε η λέξη «Θούριος» να παραπέμπει ως σήμερα στην Ελληνική Επανάσταση και την Ελευθερία. Έτσι, συνέβη και με την ποίηση του Κάλβου και του Σολωμού ή με το *Άξιον Εστί* του Ελύτη «Της Δικαιοσύνης ήλιε νοητέ...». Στο απόσπασμα από τον *Θούριο* του Ρήγα, που ακολουθεί, χρησιμοποιούνται ρητορικές ερωτήσεις, παρομοιώσεις, πρώτο πληθυντικό πρόσωπο και συγκριτικός λόγος, που γίνεται αξιολογικός, καθώς δηλώνεται η υπεροχή της ελεύθερης ζωής έστω για μια ώρα, παρά η σκλαβωμένη ζωή σαράντα χρόνων, π. χ. «κάλιο... παρά». Επίσης, η μία ώρα ελευθερίας έρχεται σε αντίστιξη με σαράντα χρόνια σκλαβιάς (μία ώρα vs. σαράντα). Αυτή η οργάνωση του λόγου έχει άμεσο αποτέλεσμα στις ψυχές των υποδούλων και ο λόγος γίνεται φορέας υψηλής ιδεολογίας, της Ελευθερίας, όπως:

«Ως πότε παλληκάρια, να ζούμε στα στενά,
μονάχοι σα λιοντάρια, στις ράχες στα βουνά;
να φεύγωμ' απ'τον κόσμο, για την πικρή σκλαβιά;
Καλλιό 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή,
παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή!».

Αξίζει να προστεθεί ότι οι Φαναριώτες πολεμούν το έργο του Ρήγα ως «δόλιο και σαθρό» και ο Ρήγας ήταν το πρώτο θύμα της πάλης των τάξεων και των πολιτικών ανταγωνισμών των μεγάλων δυνάμεων σε σχέση με το ελληνικό εθνικό θέμα. Όσον αφορά την καθαρεύουσα, αυτή ως γλώσσα υπήρξε μόνον γραπτή, καθώς δεν χρησιμοποιήθηκε στον καθημερινό και αβίαστο λόγο και όπως λέει ο Ε. Γιαννίδης, κανένας δε χρησιμοποίησε τα: «αγαπητή μητέρα, ω πάτερ, παιδίον εμόν κ. ά.», αλλά μανούλα, παιδάκι μου κ. ά.

Η ποίηση ξεσήκωνε και ξεσηκώνει τους λαούς να χτίσουν τα οράματά τους, οπότε ασκεί αντιεξουσία, σε κάθε εξουσία, όπως συνέβη με την ποίηση του Παλαμά (1912, 1940-45), αλλά και με την ποίηση των: Σεφέρη, Ελύτη, Ρίτσου και άλλων σε εποχές κρίσης και σε δικτατορίες, καθώς τότε η ποίηση προχωρούσε στα κρυφά από τον φοιτητή στον εργάτη και στον διανοούμενο, ξεσηκώνοντας συνειδήσεις, π.χ. «Μικρός λαός και πολεμά δίχως σπαθιά και βόλια/ για όλου του κόσμου το ψωμί, το φως και το τραγούδι" (Ρίτσος). Ο ποιητικός λόγος του Ελύτη, σε μουσική Θεοδωράκη, συγκλόνιζε τα πλήθη κατά τη δικτατορία του 1967 και γινόταν οδηγός και εμψυχωτής του λαού, π.χ. «Αδελφοί μου, είπα ως κι αυτά μια μέρα/ κι αυτά θα τ'ατιμάσουν/ Προσωπιδοφόροι μες στον άλλον αιώνα/ τις θηλιές ετοιμάζουν" (*Άξιον Εστί*). Συνεπώς, ο ποιητικός λόγος μπορεί να ασκήσει αντεξουσία στην εξουσία, διεγείροντας το συναίσθημα και κάνοντας τη θέληση πράξη.

Εκτός από αυτά, παρατηρούμε ότι οι ποιητές, παλιοί και σύγχρονοι, χειρίζονται με δεξιοτεχνία τη νεοελληνική γλώσσα, εμπλουτίζοντάς την από τη συνολική γλωσσική μας παράδοση και πλάθοντας ακόμα και νέες λέξεις. Μιλώντας, λοιπόν, για την ποιητική χρήση της γλώσσας (Αργυροπούλου, 2003) εννοούμε τόσο τη συγκινησιακή χρήση της όσο και την οργάνωση του λόγου, την επιλογή της λέξης, τη θέση της στον στίχο, καθώς όλα αναδεικνύουν στάσεις και συναισθήματα. Η γλώσσα της λογοτεχνίας είναι η γλώσσα της αλήθειας, του πηγαίου συναισθήματος, ασκεί αντεξουσία, κινητοποιεί και εμπνέει, π.χ. *Ύμνος εις την Ελευθερίαν* του Σολωμού, οι *Ωδές του Κάλβου*, η ποίηση του Σικελιανού «Εμπρός βοηθείστε να σηκώσουμε τον ήλιο πάνω απ'την Ελλάδα» κ. ά. Δεν είναι τυχαίο, που και οι δύο νομπελίστες ποιητές μίλησαν για τη γλώσσα: «Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμουδιές του Ομήρου» (Ελύτης), «Ο Θεός μας χάρισε μια γλώσσα ζωντανή, εύρωστη, πεισματάρα και χαριτωμένη, που αντέχει ακόμα, μολονότι έχουμε εξαπολύσει όλα τα θεριά για να τη φάνε» (Σεφέρης, *Δοκιμές*). Συνεπώς, η γλώσσα της λογοτεχνίας και κυρίως της ποίησης, έχει δύναμη και δυναμισμό, κινείται σε πλαίσιο ελευθερίας και ανθρωπισμού.

Πρωτοχρονιάτικα Μηνύματα των εκπροσώπων της Πολιτείας και των Πολιτικών Παρατάξεων

Ο πολιτικός λόγος και η γλώσσα της πολιτικής εξουσίας, μπορεί να διερευνηθεί σε μορφή και περιεχόμενο, συγχρονικά και διαχρονικά, μέσα από τα πρωτοχρονιάτικα μηνύματα των εκπροσώπων της Πολιτείας και των κομμάτων για την περίοδο 1974-94.

Ακολουθεί ενδεικτική αναφορά.

1. Πρωτοχρονιάτικο μήνυμα του πρωθυπουργού Κ.Καραμανλή, 1/1/75:

«Ελληνίδες, Έλληνες,

Με πολλές και μεγάλες ελπίδες ανατέλλει για την Ελλάδα ο καινούργιος χρόνος. Και θεωρώ πρωταρχικό μου μέλημα να ευχηθώ εις όλους σας -και στον καθένα χωριστά- υγεία και ευτυχία. Εύχομαι ο καινούργιος χρόνος να μας δώσει περισσότερη χαρά αλλά και περισσότερη δύναμη δια τον αδιάκοπο αγώνα της ζωής. Βέβαια, μέσα στην ατελεύτητη διαδρομή των ημερών κάθε χρονική αφετηρία είναι συμβολική. Αποκτά όμως αληθινή χρησιμότητα όταν μας παρακινεί να αναλογισθούμε και να σταθμίσουμε την φάση που έχει συμπληρωθεί δια να σχεδιάσουμε ασφαλέστερα την φάση που πρόκειται να αρχίσει.

Το μήνυμα αυτό δημιουργεί άμεσο επικοινωνιακό πλαίσιο με την προσφώνηση «Ελληνίδες, Έλληνες». Διατηρείται η απλοποιημένη γραφή της καθαρεύουσας: «δύναμη, να+υποτ., δια+αιτ.» , αλλά και της δημοτικής με το για+ αιτ. και την κατάληξη –ουμε. Η φράση «του τόπου μας» κάνει το επικοινωνιακό πλαίσιο οικείο, με τη χρήση της αντωνυμίας, «μας», που δίνει αίσθημα ασφάλειας. Το περιεχόμενο του μηνύματος αναφέρεται στην ταπείνωση του ελληνικού λαού, αλλά τονώνει το ηθικό του με την αναφορά στους αγώνες της Ελλάδας και τη συμπαράσταση του λαού στην αποκατάσταση των δημοκρατικών θεσμών. Στη συνέχεια συμπληρώνει: «Δυστυχώς κατά καιρούς και ιδίως τελευταία το κλίμα αυτό προσπαθούν κάποιοι κύκλοι να το διαταράξουν». Η αόριστη αντωνυμία «κάποιοι» ισοδυναμεί με καταγγελία του Πρωθυπουργού ότι ίσως η δημοκρατία κινδυνεύει από κάποιους στρατιωτικούς κύκλους. Η λέξη λειτουργεί σημειολογικά και ασκεί εξουσία ή και εκφοβισμό, καθώς πιο απλά θα μπορούσε να διατυπωθεί: «Μη ζητάτε πολλά, γιατί ο μπαμπούλας παραμονεύει». Το μήνυμα αναφέρεται στην ευχή «[...] να επικρατήσει κατά το νέον έτος, σύνεσις και μετριοπάθεια [...]». Εύχομαι όπως όλοι κυβερνώντες και κυβερνώμενοι, ηγεσία και λαός, συμπολιτευόμενοι και αντιπολιτευόμενοι, συνεργαστούμε με αμοιβαία κατανόηση ο καθένας από τη θέση που ετάχθη. [...] Ας μεταβάλουμε, όλοι μαζί, την αισιοδοξία αυτή σε έργο δημιουργικό, ας ευχηθούμε να τεθούν κατά το 1975 αι βάσεις για την προσωπική ευτυχία και την εκπλήρωσιν των εθνικών μας πόθων. ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ».

Στο μήνυμα αυτό έχουμε έντονη αναφορά στο παρελθόν, αναζητείται συναίνεση από τον λαό και τα κόμματα για το καλό του τόπου και εκφράζεται αισιοδοξία για το μέλλον. Το δεοντολογικό «πρέπει» ακούγεται σαν εθνική επιταγή, η προστακτική «ας + ρήμα» μπορεί να λειτουργήσει προτρεπτικά και κανονιστικά. Το άρθρο «αι» δίνει έμφαση και βαρύτητα στη λέξη «βάσεις», που λειτουργεί στους δέκτες δυναμικά για το νέο χτίσιμο της ατομικής ευτυχίας και της υλοποίησης των εθνικών πόθων.

2. Πρωτοχρονιάτικο μήνυμα του Α. Παπανδρέου, την ίδια χρονολογία (1-1-1975), ως εκπροσώπου της αντιπολίτευσης, έχει ως ακολούθως:

«Ελληνικέ λαέ. Ο χρόνος που πέρασε ήταν χρόνος μεγάλων δοκιμασιών για το λαό μας. Το Πεντάγωνο, το NATO και η χούντα των Αθηνών ωργάνωσαν και εξετέλεσαν την ανατροπή του Μακαρίου και την εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στη Μεγαλόνησο με στόχο τον διαμελισμό και την ένταξη της στον ιμπεριαλιστικό μηχανισμό του NATO. Αλλά οι αγώνες του λαού μας και το Πολυτεχνείο ωδήγησαν στην κατάρρευση της χούντας. Ελληνικέ λαέ, πριν ανατείλη ο νέος χρόνος η κυβερνητική παράταξη σου παρουσίασε το κυβερνητικό σχέδιο Συντάγματος, που διαπνέεται από την άποψη πως κάποιος ξέρει καλύτερα από το λαό ποια είναι τα

συμφέροντά του, πώς δηλαδή να προστατευθεί ο ίδιος ο λαός από τον εαυτό του. Ο νέος χρόνος είναι χρόνος αγώνων του λαού για τη θεμελίωση της κυριαρχίας του στα πλαίσια της Εθνικής μας ανεξαρτησίας. Το κυβερνητικό σχέδιο Συντάγματος δεν πρέπει να περάσει και σ' αυτό έχουν ευθύνη όλοι οι εκλεγμένοι του λαού, να σταθούν όρθιοι στη Βουλή. Τους κρίνει ο λαός μας και η Ιστορία...».

Παρατηρούμε ότι ο λόγος αυτός αποκτάει δυναμική, καθώς αναφέρεται σε φλέγοντα πολιτικά και εθνικά θέματα. Το καταγγελτικό ύφος επιστρατεύει το συναίσθημα και χρησιμοποιείται σαφής αναφορικός λόγος, που ταιριάζει στον ρόλο της αντιπολίτευσης. Η προσφώνηση εστιάζει στον λαό. Η προσωπική αντωνυμία «μας» προβάλλει ειλικρίνεια και αμεσότητα, οι λέξεις «ευθύνη» και «ιστορία» κινητοποιούν εθνικά και συναισθηματικά τους δέκτες, όπως και ο προστακτικός αποφαιτικός λόγος «δεν πρέπει να περάσει». Η λέξη «όρθιοι» σημασιοδοτείται κοινωνικά και πολιτικά, με υπαινιγμό για την ξενόδοουλη δικτατορία. Η γλώσσα είναι απλή καθαρεύουσα, όπως φαίνεται από τις υπογραμμίσεις ή κάτι ανάμεσα στη δημοτική με καταλήξεις καθαρεύουσας.

3. Το πρωτοχρονιάτικο μήνυμα του Α. Παπανδρέου ως πρωθυπουργού το 1982:

«Έλληνες, Ελληνίδες. Είμαστε (όλη η κυβέρνηση) αποφασισμένοι να πραγματοποιήσουμε την εντολή σας και να δικαιολογήσουμε τις ελπίδες σας. Έχοντας υπόψει⁸ το εθνικό συμφέρον και την ασφάλεια της χώρας, προχωρούμε στη διασφάλιση της εθνικής μας ανεξαρτησίας και την προάσπιση της εδαφικής ακεραιότητας και της ειρήνης. Σας στέλνω μήνυμα αισιοδοξίας, ένας άνεμος αναδημιουργίας (το πρόθεμα ανα-σημασιοδοτεί την έννοια ως δημιουργία σε νέες βάσεις) πνέει τώρα στη χώρα μας. Η αλλαγή αποτελεί όρο επιβίωσης του Έθνους κ.λπ.».

Είναι πρόδηλο ότι η γλώσσα είναι προσεγγισμένη με την επιλογή των ρηματικών τύπων «είμαστε αποφασισμένοι [...]», που δηλώνουν δύναμη, εξουσία, που αυτή τη φορά θα ασκηθεί στο όνομα του λαού και του έθνους. Η απόφαση αυτή παρουσιάζεται κατηγορηματική με τη χρήση της μετοχής «αποφασισμένοι», δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, αφού συνεπικουρείται πιο κάτω με τη βεβαιότητα που εκφράζουν οι γενικές «αισιοδοξίας, αναδημιουργίας, επιβίωσης». Η λέξη «αλλαγή» αναφέρεται τρεις φορές στο κείμενο και παραπέμπει στις προεκλογικές υποσχέσεις και θέσεις. Το ύφος, σε σύγκριση με το προηγούμενο μήνυμα, δεν είναι το ορμητικό αντιπολιτευτικό, η σύνταξη είναι απλή και το επικοινωνιακό πλαίσιο πετυχημένο. Έτσι λειτουργεί ο πολιτικός λόγος και ασκεί τη δική του εξουσία.

4. Το πρωτοχρονιάτικο μήνυμα του ΚΚΕ (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας) για το 1982:

«Προς την εργατική τάξη. Προς το λαό της Ελλάδας. Μπαίνοντας στον καινούργιο χρόνο το ΚΚΕ με αγωνιστική αισιοδοξία, θα δώσει όλες τις δυνάμεις του για να γίνει το 1982 χρονιά Ειρήνης και λαϊκών καταχτήσεων στην πραγμάτωση της αλλαγής».

Η γλώσσα είναι δημοτική με το σημασιοδοτημένο πολιτικά χτ αντί κτ, η γραφή του «δώσει» μάλλον είναι σκόπιμη επιλογή για απλούστευση της ορθογραφίας. Το επικοινωνιακό πλαίσιο περιχαράκωνεται στην εργατική τάξη, που διακηρύσσει ότι εκπροσωπεί το ΚΚΕ, αλλά κάνει

⁸ Ο τύπος «υπόψει» είναι λαθεμένος αντί «υπόψη» και μπορεί να εξηγηθεί ως λάθος σε αναλογία με το «εν όψει» της καθαρεύουσας.

ανοίγματα και σε όλο τον λαό. Μιλάει για «πραγμάτωση» αντί για υλοποίηση της «αλλαγής», που σημαίνει ότι θα δώσει μια περίοδο «χάριτος» στο ΠΑΣΟΚ, γιατί πολύ σύντομα η λέξη σημασιοδοτήθηκε με το επίθετο «πραγματική αλλαγή» και διαφοροποιήθηκε έτσι από τις εξαγγελίες του ΠΑΣΟΚ.

5. Το πρωτοχρονιάτικο μήνυμα του Γ. Ράλλη, 1/1/ 1981, που εκπροσωπεί την κυβέρνηση, είναι στη δημοτική, σε ήπιο και εξαιρετικά υπεύθυνο ύφος και μεταξύ άλλων λέει:

«Στον πολιτικό τομέα αγωνιζόμαστε, ως κυβέρνηση, για να συντηρήσουμε ένα κλίμα ηπιότητας.[...]. Αλλά είχαμε μερικές εκδηλώσεις που πρέπει να μας κάνουν όλους προσεκτικούς. Τέτοια περιστατικά δεν πρέπει να επαναληφθούν. Είναι απαραίτητο να ενώσουμε όλοι τις προσπάθειές μας, όλοι συμπολιτευόμενοι και αντιπολιτευόμενοι. Απέφυγα τα αμφιλεγόμενα θέματα. Μίλησα δίνοντας έμφαση σε αυτά που πρέπει να μας ενώνουν όλους και παράλειψα αυτά που μας διαιρούν. Πρέπει να δείξουμε ότι γνωρίζουμε και να συμφωνούμε και να διαφωνούμε κατά το σωστό τρόπο. Πρέπει ν'αποδείξουμε ότι κατέχουμε την αρετή, που ονομάζεται 'Δημοκρατική νομιμότητα'. Είναι ιδιαίτερα απαραίτητη αυτή η αρετή κατά το 1981, που στο τέλος του θα γίνει η προσφυγή στη Λαϊκή Ετυμηγορία κατά το Σύνταγμα».

Στο μήνυμα υπάρχουν πέντε (5) *πρέπει* και δύο (2) συνώνυμα του *πρέπει*, αυτό δίνει στο μήνυμα ύφος δεοντολογικό και φανερώνει την άμεση ανάγκη για τη συνεργασία όλων των πολιτικών και κομματικών φορέων για το μέλλον της χώρας. Κάνει αναφορά στις εκλογές «Δημοκρατική νομιμοφροσύνη», δηλαδή την απαίτηση για σεβασμό του εκλογικού αποτελέσματος. Η γλώσσα είναι δημοτική με ευρεία χρήση της κατάληξης -ουμε και με παράλειψη της αύξησης στο ρήμα «παράλειψα», όχι, όμως, και στο «απέφυγα». Βέβαια η γλώσσα διατηρεί και στοιχεία από την καθαρεύουσα, όπως την πρόθεση *κατά+αιτ.* αντί *με + αιτιατική*, «*με τον σωστό τρόπο*». Με τη λεξιλογική και νοηματική επιλογή και με το δεοντολογικό ύφος ο πομπός επιδιώκει να επηρεάσει τους δέκτες-ακροατές, καθώς υπόσχεται ότι θα ασκήσει την εξουσία για τον λαό, όπως συνδηλώνει το πρώτο πληθυντικό πρόσωπο.

Συνεπώς, η γλώσσα της πολιτικής εξουσίας φαίνεται έντονα και στα πρωτοχρονιάτικα μηνύματα και κυρίως στα προεκλογικά συνθήματα. Η πολιτική και η γραφειοκρατική γλώσσα, τόσο με το λεξιλόγιο και τη συντακτική θέση των κύριων όρων της πρότασης και των διάφορων προσδιορισμών της, όσο και με τη στίξη, την επανάληψη, την έμφαση χρωματίζει τον πολιτικό λόγο, κλιμακώνει τα μηνύματα και οργανώνει ανάλογα τη συναισθηματική ατμόσφαιρα, επιδιώκοντας να επηρεάσει την ανθρώπινη στάση.

Επίλογος

Θεωρούμε ότι έγινε φανερό, ακόμα και μέσα από αυτή τη σύντομη περιήγηση στη συνοπτική ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας και μέσα από τα επιλεγμένα μικροκείμενα, ότι η κάθε ομιλούμενη γλώσσα, άρα και η ελληνική, ασκεί εξουσία, καθώς η γλώσσα επηρεάζει τη σχέση των πολιτών με το κράτος, επηρεάζει και επηρεάζεται από την εξέλιξη της κοινωνίας και αποτελεί το όργανο μεταβίβασης μηνυμάτων, γραπτών ή προφορικών, σε ατομικό, σε συλλογικό, σε διοικητικό και, γενικά, σε κάθε επίπεδο. Η γλώσσα υπηρετεί τον άνθρωπο, είναι,

όμως αξία, αγαθό και ταυτότητα για κάθε λαό. Τέλος, αναδείχθηκε ότι η ζωντανή γλώσσα δεν μπορεί να παραγκωνιστεί, αλλά ως Νεοελληνική ή ως Δημοτική και ως επίσημη γλώσσα, σήμερα, των Ελλήνων εμπλουτίζεται καθημερινά. Επίσης, ως γλώσσα του κράτους και της πολιτείας ασκεί εξουσία μέσα από δημόσια έγγραφα και από ποικίλες διατάξεις και αποφάσεις.

Αναφορές

- Chomsky, N. (χ.χ.). *Γλωσσολογία και Ανθρωπισμός*, (Επιμ. Δ. Σωτηρόπουλος). Αθήνα: Βιβλιογονία.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. Ed. Longman.
- Apple, M. (1993). *Εκπαίδευση και εξουσία*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Αλεξαντριάν, Σ., & Μπρετόν, Α. (1986). (Μτφρ. Ελ. Στεφανάκη). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Ανδριώτης, Ν. (1971). *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής ελληνικής*. Θεσσαλονίκη.
- Αργυροπούλου, Χρ. (2003). *Η Γλώσσα στην ποίηση του Έκτορα Κακναβάτου*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Δαρδανός.
- Βέλτσος, Γ. (1976). *Κοινωνία και Γλώσσα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Βέλτσος, Γ. (χ.χ.). *Δημοτική Γλώσσα, «Κοινωνική δύναμη της γλώσσας»*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Γιαννίδης, Ε. (χ.χ.). *Γλώσσα και Ζωή*. Εκδ. Πέλλα.
- Δελμούζος, Α. (1950). *Το κρυφό σχολειό*. Αθήνα: Γαλλικό Ινστιτούτο.
- Δημόσιος Διάλογος για τη Γλώσσα (1988). Αθήνα: Εκδ. Δόμος.
- Δημοτικισμός και κοινωνικό πρόβλημα (1976). Περιοδικό *Νουμάς*. Εκδ. Ερμής.
- Δοξιάδης, Σπ. (1977). *Η Νεοελληνική στην Ιατρική. Πρακτικά Συνεδρίου της Εταιρείας Σπουδών και Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γ. Παιδείας, της Σχολής Μωραΐτη «Προβλήματα Μεταγλωττισμού στη Νεοελληνική Γλώσσα»*, (σελ. 51-66). Αθήνα.
- Έκο, Ο. (1985). *Η Σημειολογία στην καθημερινή ζωή*. Αθήνα: Μαλλιάρης Παιδεία.
- Ελύτης, Οδ. (1981). *Ανοιχτά χαρτιά*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Κριαράς, Ε. (χ.χ.). *Δημοτική γλώσσα*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μερακλής, Μ. (1986). «Εκκλησιαστική γλώσσα», *ελληνική λαογραφία*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Όργουελ, Τζ. (1978). *Η Φάρμα των ζώων, 1984*. Αθήνα: Κάκτος.
- Παλαμάς, Κ. (1943). *Αφιέρωμα στον Κ. Παλαμά*. Αθήνα: Εστία.
- Παπακώστας, Ι. (1990). *Ο Φ. Φωτιάδης και το Αδερφάτο της Εθνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Εστία.
- Πλωρίτης, Μ. (1992). *Τέχνη, γλώσσα και εξουσία*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Σετάτος, Μ. (χ.χ.). *Δημοτική γλώσσα, «Φαινομενολογία της καθαρευούσης»*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Σεφέρης, Γ. (1984). *Δοκιμές*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Σολωμός, Δ. (χ.χ.). *Άπαντα, «Διάλογος»*. Εκδ. Φιλολογική.
- Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ. (1999). *Γλώσσα, εκπαίδευση και πολιτική*. Αθήνα: Ολκός.
- Φραγκουδάκη, Ά. (1987). *Γλώσσα και ιδεολογία*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Χαρίτος, Χ. (1989). *Το Παρθεναγωγείο του Βόλου, 1^{ος} τ.* Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, ΓΓΝΓ.
- Χατζησαββίδης, Σ. (1992). *Το ιστορικό της αναμόρφωσης του μαθήματος της νεοελληνικής γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση (1976-1984)*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.

Χρηστίδης, Χ. (1977). *Η Δημοτική στα Νομικά. Πρακτικά Συνεδρίου της Εταιρείας Σπουδών και Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γ. Παιδείας, της Σχολής Μωραΐτη «Προβλήματα Μεταγλωττισμού στη Νεοελληνική Γλώσσα», (σελ. 29-47). Αθήνα.*